

Владо ПОПОВСКИ

“
Da go pregrneme
zaedni ~ki ot i nt eres
so zdravo rasuduvawe
za i dni nat a
”

Di mi tar Pop - Georgi ev Berovski

ПРЕТСЕДАТЕЛ НА РЕПУБЛИКАТА

И пред несреќата (!) на претседателот на РМ, господинот Борис Трајковски, но и денес по неа, повремено, но во континуитет сè некој поставува прашања за тоа дали ни треба ваков (каков што го имаме со Уставот) или поинаков претседател на Републиката. Разликата во одговорите на тие прашања (што најчесто си ги даваат истите тие што си ги поставуваат и самите прашања) е во тоа што пред несреќата (!) кога стануваше збор за односот кон господинот Борис Трајковски, ставовите обично одеа кон намалување на ингеренциите на Претседателот и кон негов избор од страна на Собранието на РМ, поради тоа што нашиот систем бил парламентарна демократија, а тој претпоставувал протоколарен претседател, формален, а не реален шеф на државата.

Но, по несреќата (!) ставовите добија друга насока. Ингеренциите на претседателот требало да се зголемат. Било потребно тој...

...да добие реално, а не симболично вето во однос на законите (Собранието при прегласувањето да обезбедело 2/3 гласови ако сакало да влезе во сила ветираниот закон). Претседателот да можел да го распушти Собранието со имплицирана арбитражна позиција во процедурата за тоа. **НА ИДНИОТ ПРЕТСЕДАТЕЛ**, со хипотетско становиште дека тоа ќе бил господинот Бранко Црвенковски, **УСТАВНИТЕ РЕШЕНИЈА КЕ МУ БИЛЕ "ТЕСНА КОЖА"**. Демек, носел толку многу капацитет што за да го размавне за доброто на граѓаните и државата ќе му требале многу пошироки овластувања.

Во суштина и првите и вторите стојалишта се поврзани со иста цел, тие произлегуваат од исти средини и се мотивирани со политички, а не со концепциски причини. Имено, кога беше во прашање претседателот Борис Трајковски (сличен беше односот и кон претседателот Киро Глигоров), тогаш во ставовите за намалувањето на ингеренциите на Претседателот се криеше настојувањето

за концентрација на власта во еден центар (во владиниот центар). Стремежот да се контролира власта од владиниот центар се остваруваше со поприлична нервоза и фрустрираност тогаш кога претседателот на Републиката се користеше со углед и влијание во јавноста и медиумите или и тогаш кога тој имаше претпочитувани врски и позиции во меѓународната заедница и во меѓународната политика.

Кога е во прашање пак новата ситуација во која истите средини, блиски до истиот владин центар, ги варираат ставовите за институцијата Претседател на Републиката, при за нив многу сигурно уредување дека тој ист персонал центар ќе стане претседател на РМ, тогаш нивниот рецепт за зголемени ингеренции на Претседателот ја има истата логика - **КОНЦЕНТРАЦИЈА НА ВЛАСТА И НА МОКТА** повторно во тој ист и еден центар кој овојпат се покажува дека **СЕ ПОМЕСТУВА КОН ПРЕТСЕДАТЕЛСКАТА**, а не кон премиерската **ПОЗИЦИЈА**.

Таа консеквенца претставува причина за сомнение дека станува збор за присуство на каква-годе концепција заснована врз научен метод. Тоа произлегува од фактот што залагањето за концентрација на власта (или за зголемување на надлежностите во еден или друг орган на власта) има динамика и правец на движење зависен од тоа кон каде се движи доминантниот партиски лидер: кон владиниот или кон претседателскиот пост.

Односната појава се покажува како правило за односот на оние лидери на партиите кои имаат капацитет да ги добијат изборите и да станат носители на парламентарната и владината власт. За тие лидери, а такви досега биле двајца, секогаш се јавувал поривот да контролираат речиси сè; сите власти без исклучок и без гајле дека со тоа ќе се наруши структурата и карактерот на системот, или дека ќе се наруши автономијата на некоја од властите.

Во таа смисла, веќе од поодамна Парламентот е зависен од владиниот центар, т.е. од партискиот лидер кој воедно е и премиер. Од скоро и судската власт почна да стравува од извршната власт; во тие рамки и уставно-судската установа е на добар пат да стане канцеларија за правни рационализации на владината политика. Сето тоа и многу други индикатори зборуваат дека **ВО РМ** пред да заживее моделот на поделбата на власта и моделот на парламентарната демократија и владеењето на правото (пред сè претпочитувањето на Уставот) **ЗАВЛАДЕА ВЛАДИНАТА ВЛАСТ** која се ситуира во логиката и процедурата на коалицискиот лидерски договор, а не во амбиентот на парламентарните акти и на актите на третата, судската, власт. Всушност, завладеаја самите лидери на позиционите партии со логика на доминација на носителот на владиниот мандат и на компањонот од албанскиот блок, поради специфичната тежина на албанскиот фактор во РМ. Во продолжение,

тоа зборува и за карактерот на структурите, процедурите и односите во политичките партии во Републикава. Тоа зборува дека во нив нема каква-годе стабилизирана демократија и отворена циркулација (уште помалку конфронтација) на идеи и на концепции. Исто така, зборува дека всушност **ВО РЕЛЕВАНТНИТЕ ПОЛИТИЧКИ ПАРТИИ** (во тие во македонскиот блок- во секој случај) **ДОМИНИРА ЛИДЕРОТ**. Тој е и структура и процедура и став и програма на партијата. Неговата неприкосновеност, пречувствителност и суетност е логиката на партискиот живот. Тој лик и карактер на автократскиот партиски модел практично се отсликува и на планот на властите; на нивните позиции и односи (кон таму се вртат и навиваат "концепциските" и "критичките анализи" и предлози на повеќето академски партиски "зналци" и "идеолози" кои всушност се зависни од лидерските мениа во структурата на власта).

На крајот, да се вратиме на почетното прашање. Каков претседател би бил примерен на нашите состојби и на потребите на Републиката, генерално поставени. Или: Како да се разбере неговата позиција во системот, тргнувајќи од сегашните уставни решенија и од промовираните предлози? Клучниот момент за тоа како е позициониран Претседателот на Републиката во системот не е начинот на неговиот избор, туку неговите надлежности и релациите со другите власти. Претставува залудно трошење енергија, ако се инсистира само на тоа кој ќе го избира Претседателот: граѓаните, Парламентот или посебно изборно тело; ако истовремено не се засегнат неговите надлежности и релации во структурата на власта.

Има примери кога изборот го вршат граѓаните непосредно, а сепак да станува збор за слаба или за средно слаба позиција на Претседателот. И спротивно, кога тој е биран посредно од Парламентот и од делегати на регионалните претставништва, а де јуре, веројатно и де факто, да станува збор за силен или за мошне силен претседател (за типичен полупретседателски или за тврд претседателски систем). На пример, таков е случајот со позицијата на Претседателот на Република Италија или со Претседателот на Индија. Во споредба со нив бледнеат позициите, на пример, на претседателите на Република Србија или на Република Македонија според уставите

од 1990, односно од 1991 година, без оглед што тие се избираат непосредно од граѓаните. Но, воопшто не е таков случајот со претседателите на пример на Француската Република или на Република Хрватска каде што изборот е на граѓаните, а позицијата на Претседателот во системот е мошне силна во рамките на т.н. полупретседателски модел.

Во случајот со РМ, веројатно **Е ПОЖЕЛЕН ПРЕТСЕДАТЕЛ КОЈ ЌЕ БИДЕ НЕЗАВИСЕН ОД ПАРТИСКИТЕ ПОЛИТИКИ**, кој како автономен политичар ќе може да води државна, а не партиска или етничка политика, кој ќе тргнува од интересите на граѓаните надминувајќи ги тесните етнополитички рамки и тензии и кој, отворајќи перспектива за демократски и (про)европски курс, ќе ги унапреди пријателството, довербата и соработката со соседите и ќе ја афирмира евроатлантската политика на државата. Потребно е **ПРЕТСЕДАТЕЛОТ НА РМ ДА БИДЕ** фактор во поттикнувањето и градењето на регионални и евроатлантски струк-

тури, а притоа, на човечки план, да е **ЧЕСЕН, СРДЕЧЕН, ОТВОРЕН ЗА КОМУНИКАЦИЈА И НЕКОРУМПИРАН**.

Таков претседател логично треба да го избираат самите граѓани за да биде ослободен од можните партиско-бирокарски притисоци и од можните манипулации со неговиот статус од страна на парламентарното (владино) мнозинство. Претседателот треба да има право и можност на слободно обраќање кон Собранието и на адреси до Владата на кои овие ќе бидат обврзани да посветат должно внимание во куси рокови. Веќе е зрело и прашањето за претседателовата надлежност во распуштање на Собранието во со Уставот точно утврдени услови и процедури што, се покажа, не беше прифатливо решение при донесувањето на Уставот на РМ во 1991 година. Покрај другите веќе постојни надлежности може да се размисли за можност од претседавање на Претседателот со Републичкиот судски совет, тогаш кога тој ќе биде соодветно формиран и овластен за избор на самите судии. Во врска со прогласувањето на законите, сегашното меко суспензивно вето нужно е да остане како решение. Токму таквото вето претежнува во позицијата на претседателите и во случаите на полупретседателскиот систем. Поинакви решенија (2/3 цензус при второто собраниско гласање) всушност Претседателот ќе го претворат во втор законодавен колосек поради неговото пресилно влијание кое, на тој начин, ќе го има врз законодавното тело. Последното пак, во тој случај, или ќе биде блокирано во неговата работа, или ќе биде дисциплинирано до степен на нарушување на интегритетот на неговата функција.

Горните примери, во овој случај, играат улога само на илустрација на потребата од принципиелно и критички засновано отворање на **ПРАШАЊЕТО ЗА ПОЗИЦИЈАТА НА ПРЕТСЕДАТЕЛОТ НА РЕПУБЛИКАТА ВО НАШИОТ СИСТЕМ**. Но, поставувањето на тоа прашање нужно **ТРЕБА ДА БИДЕ ВОН СЕНКАТА И СТРАСТА НА ЛИДЕРИТЕ** за шетање на власта и на моќта од институција во институција и да биде во визурата на зачувување на моделот на парламентарна демократија со два колосеци на извршната власт; при што се покажува рационално, да се оди кон извесно оемкнување на владината власт која и вчера и денес била и е пресилна и арбитрарна. ■

